

منقذ در ثنائی المخطوطات

الحق بفضائل السجادة النبوية الكاملة للأمة العابدین علی بن الحسین

نسخه برداردان دستخط براسم عیسیٰ کفعمی

مورخ ۸۶۷ هجری قمری

از مجموعه سید جمال الدین یونسی

بامقدمه
سید محمد حسین حکیم

بنیاد محقق طباطبائی / ۴

من نوادر تراثنا المخطوط / ۱

سرشناسه: علی بن حسین (ع)، امام جعفر، ۳۸ - ۴۰ ق.

عنوان قرارداد: صحیفه سجادیه

عنوان و نام پدیدآور: الصحیفه السجادیه، تألیف: امام علی بن العابدین علی بن الحسین؛ با مقدمه سید محمدحسین حکیم؛

نسخه‌برگردان دستخط ابراهیم بن علی، ممی، مورخ ۸۶۷ هجری قمری، از مجموعه سید جلال الدین یونسی.

مشخصات نشر: تهران: بنیاد محقق طباطبائی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۷۳۶ ص.

فروست: من نوادر تراثنا المخطوط / ۱.

شابک: 3 - 327 - 446 - 964 - 978

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: عربی.

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع: دعاها

شناسه افزوده: حکیم، سید محمدحسین، ۱۳۶۴ -، مقدمه‌نویس

شناسه افزوده: کفعمی، ابراهیم بن علی، ۸۲۳ - ۹۰۵ ق.

شناسه افزوده: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

رده بندی کنگره: ۳ص ۸/ع ۱۳۹۴/۱ BPT۶۷

رده بندی دیویی: ۷۷۲/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۲۱۰۲۲

- بسملة صفحه نخست برگرفته از خط ابراهیم سلطان ابن شاهرخ تیموری، مورخ ۸۲۷ ق. کتابخانه آستان قدس رضوی، شماره ۴۱۴.
- گفتارهای مقدمه، برگرفته از نسخه ذخیره خوان از مشاهیر، مورخ جمادی الاولی ۶۷۰ ق. از مجموعه سید محمدصادق خرازی.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

نیاد محقق طباطبائی

الصحيفة السجادية الكاملة

إمامين العابدین علی بن الحسین علیهما السلام

سخه برگردان دستخط ابراهیم بن علی کفعمی

مورخ ۸۷۷، بحر قمری، از مجموعه سید جلال الدین یونسی

بامقامہ سید محمد حسین حکیم

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، بنیاد محقق طباطبائی (ره)

چاپ اول، تیر ۱۳۹۴ هـ. ش. پیراژ: ۸۰۰ نسخه

صفحه آرایی و آماده سازی تصاویر: محمود خانی، صفحه بندی مقدمه: مهدی خوش رفتار اکرم

طراحی جلد: سید مهدی حسینی، خوشنویسی روی جلد: محمد تقی اسدی

چاپ: باقری، قم. صحافی: معین، ہرا

ISBN 978-96-446-327-3 شابک ۹۷۸-۹۶۴-۴۴۶-۳۲۷-۳

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران: تهران، بزرگراه شهید حسی، تلف: ۸۸۶۴۴۱۰۴

بنیاد محقق طباطبائی: قم، خیابان سمیه، ساختمان شماره ۱۵، تلفن: ۳۷۲۰۰۵۵

www.mtif.org

www.nlai.ir

هان ای دل بسته سینه بگشا
کان گمشده در کنار آمد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله وآله الطاهرين

فضل خدای را که تواند شمار کرد یا کیست آنکه شکر یکی از هزار کرد؟

بخت یار بود بر خواجه کرم امام سجاد، زین العابدین، علی بن الحسین علیهما الصلاة والسلام، که به مقام امامت و تمامیت احوال استغفار فیض حضرت حق است جلّ و علا، و تنها به احسان و انعام این دُرج گهرهای شاهوار مناجاتش که عمو، یلیق، دقایق معرفت و حقایق عوالم عیب را نموده، بایسته است تا زبان بلاغت اساس و طبع گوشت و عصاره در شأنش بسراید:

نَمُ الْبَرَّةُ بِالْإِحْسَانِ فَانْقَشَعَتْ

عَنْهَا الْغَمَامُ وَالْمَلَأُ وَالْعَدَمُ

این نسخه مبارکه صحیفه کامله را، که به تنمیق، فیق عالم، عاقل و عاقل و وارسته نستوه، رشک ملک و فخر آدمی، جناب ابراهیم بن علی کفعمی، رضوان الله و رحمته، بیدار معتمد اعلام طائفه امامیه است و نثرش بری از لغو و خطش از خطا و سهو، کتابت شده و قرنهای همگام خفته در میان معارف ایمانی و جویندگان سرچشمه‌های روشن و حیانی بوده است و در کتابخانه ناصریه دانش، مجاهد و فخر شیعه، علامه میر حامد حسین، صاحب عیقات الانوار گهربار، رحمة الله علیه، از آفات دهر را کنار زده و برگهای آغازینش به خطوط عالمان آن خاندان شریف موشح شده، پس از قرنهای و گذر روزگار از آن خزانه گنجینه‌داران، همچون شه خاوران عیان شد، و با مساهمت بنیاد محقق طباطبائی، که رحمت و رضای خدا بر او باد، و کتابخانه ملی و مرکز اسناد جمهوری اسلامی ایران صورت طبع پذیرفت و زیور طبع اهل نظر شد.

و هزار آفرین بر نسخه‌شناس و حق‌گزار عالمان خاندان و سلف صالحش، جناب مستطاب حجة الاسلام والمسلمین سید جلال‌الدین یونسی که این گنج شایگان را از خزانه عامره خویش، پیشکش جویندگان معرفت خدای سبحان و پویندگان طریقت معصومان کرد و بدین جهد مبارک، مستعد شد رضای رحمان را، و مستحق شد ریاض رضوان را.^۱

۱. از عبدالرحمن جامی است در دفتر اول سلسلة الذهب در مدح فرزندی، مدیحه‌سرای سید الساجدین (ع).

وزهازه و مرجا بر بنای دُر فشان محقق مدقق و دانشور بسیار دان سید محمد حسین حکیم که به تتبع مآثر سلف، و تنقیب در مخازن مخطوطات هند و خراسان و ری و نجف، نامه‌ای ساخته که دیده اهل ایمان را روشنی بخشد و محققان و پژوهشگران را آگاهی فزاید. این گوی دولت است که بیرون نمی‌برد، الا کسی که در از لش بخت یار کرد.

از خدا خواهیم توفیق عمل، تا در این روزگار بدکردار، که میراث علمی و معرفتی ما، با وجود رونق روزافزون مطابع و ناشران، در کنار سیلِ اباطیلی آراء و کتب اصحابِ أهواء، از دیده روزگار دور است و همچنان مهجور، به مساعی صاحب نظران و بلند اختران، به سِلکِ سلسله‌ای از کهنترین آثار اُمّهات متون شیعه، به عالم عیان شود، که هر چه ارباب همت در آن بکوشند کرا کند. باشد که به جمع همم ایشان و عنایات حضرت ولی عصر، عجل الله تعالی فرجه، این سلسله مستمر بماند، نتوکل علی الله وهو المستعان.

سید رضا صالحی امیری سید علی طباطبائی یزدی

فهرست مطالب

پیشگفتار..... ۱۵

گفتار نخست: سیر تاریخی صحیفه پژوهی تا سده ۱۱ هـ

۱. دوره رواج (از ابتدای انشاء صحیفه تا ۵۱۶ ق)..... ۱۷
 ۱. ابن اعلم (علی بن نعمان اعلم)..... ۲۰
 - الف. عبدالله بن عبد بن قطار زیات..... ۲۱
 - محمد بن محمد بن احمد بن عبدالعزیز عکبری (۴۷۲ ق)..... ۲۵
 - حسین بن عبیدالله شمانی (۱۱ ق)..... ۲۶
 - ابن اشناس (۳۵۹-۴۳۹ ق)..... ۲۹
 - ب. محمد بن شلمقان مصری..... ۳۴
 ۲. ابن مطهر (احمد بن مسلم مطهری)..... ۳۶
 ۳. محمد بن صالح (مشهور به روایت ابن مالک)..... ۳۷
 ۴. ابن فضل (ابوعیسی عبیدالله بن فضل بن محمد بن هلال نیهانی)..... ۴۳
 ۵. ابن اشکیب (حسین بن اشکیب مروزی)..... ۴۴
 ۶. ابن حماد (علی بن حماد بن العلام)..... ۴۵
۲. دوره رواج نزد خواص (از ۵۱۶ ق تا ح ۱۱۲۰ ق زمان محمد تقی مجلسی)..... ۴۷
 - ترجمه ها..... ۵۸
 - دعاهای پراکنده..... ۶۳
۳. دوره رواج عام (از ح ۱۰۲۰ ق و رؤیای مجلسی اول به بعد)..... ۶۷

گفتار دوم: محمد بن علی جباعی

- نسخه های دستخط جباعی..... ۸۷
۱. مجموعه ها..... ۸۷
۲. دیگر نسخه ها..... ۹۱
- صحیفه خط جباعی..... ۹۳

گفتار سوم: ابراهیم بن علی کفعمی

- نسخه های کتابت شده به دست کفعمی..... ۱۰۲

۱. ابضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد ۱۰۳
۲. الدروس الشرعية فی فقه الامامية ۱۰۵
۳. الدروس الشرعية فی فقه الامامية ۱۰۶
۴. قواعد الاحکام فی معرفة الحلال والحرام ۱۰۸
۵. ارشاد الازهان الی احکام الايمان ۱۰۹
۶. قواعد الاحکام فی معرفة الحلال والحرام ۱۱۰
۷. كشف الغمة فی معرفة الائمة ۱۱۱
- نسخه های مفقود شده ۱۲۱
۱. الدرر الواقية من الاخطار فيما يعمل فی شهر کل يوم علی التکرار ۱۲۱
۲. نسخه های دیگر ۱۲۲
- ویژگیهای مشهور نسخه های کتابت شده به دست کفعمی ۱۲۴
- کفعمی و صحیفه سجادیه ۱۲۷
- الف. کتابت ۱۲۷
- ب. شرح نویسی ۱۳۲
- ج. تصحیح و ضبط متن ۱۳۳
- نسخه های کفعمی در شروح صحیفه سجادیه ۱۳۶

گفتار چهارم: گزارش نسخه شناسی

- تاریخ کتابت ۱۴۱
- دعاهای نسخه ۱۴۱
- خط ۱۴۴
- آرایه ها ۱۴۴
- علائم و نشانه ها ۱۴۵
- تاریخچه نقل و انتقالات نسخه ۱۴۶
- یادداشت های برافزوده ۱۴۷
- الف. برگ های الحاقی آغاز نسخه ۱۴۷
- ب. یادداشت های صفحه عنوان ۱۵۲
- ج. یادداشت های صفحه اول ۱۵۲
- د. یادداشت های متن ۱۵۲
- ه. یادداشت های صفحه خاتمه ۱۵۲

۱۵۲	تصحیحات و حاشیه‌نویسیها
۱۵۲	الف. یادداشت‌های کفعمی
۱۵۵	ب. یادداشت‌های سعید جوئیوری
۱۵۶	ج. یادداشت‌های افزوده شده در کتابخانه ناصریه
۱۵۷	اندازه نسخه و برگ‌ها و سطرها
۱۵۸	کاغذ
۱۵۸	کراسه‌بندی
۱۵۸	جلد
۱۵۸	آسیب دیدگی‌ها
۱۵۹	رکابه‌ها
۱۶۰	جدول مقابله دعاها، نسخه‌ها، جیاعی و کفعمی
۱۶۲	استدراک
۱۶۸	تصاویر
۲۴۹	منابع و مآخذ

الصحيفة الجادية الكاملة

ب ۱۴	۱. دعاؤه علیه السلام اذا ابتدأ بالدعاء بدأ بالتحميد لله عز وجل والثناء عليه
أ ۱۹	۲. دعاؤه علیه السلام بعد هذا التحميد الصلوة على رسول الله صلى الله عليه وآله
أ ۲۱	۳. دعاؤه علیه السلام فى الصلوة على حملة العرش وكل ملك مقرب
أ ۲۴	۴. دعاؤه علیه السلام فى الصلوة على اتباع الرسل ومصطفیهم
أ ۲۷	۵. دعاؤه علیه السلام فى الصلوة على آدم علیه السلام
ب ۲۷	۶. دعاؤه علیه السلام لنفسه واهل ولايته
أ ۳۰	۷. دعاؤه علیه السلام عند الصباح
أ ۳۴	۸. دعاؤه علیه السلام اذا عرضت له مهمة او نزلت به ملهمة وعند الكرب
ب ۳۵	۹. دعاؤه علیه السلام فى الاستعاذة من المكاره وسوء الاخلاق ومذام الافعال
أ ۳۷	۱۰. دعاؤه علیه السلام فى الاشتياق الى طلب المغفرة من الله جل جلاله
أ ۳۸	۱۱. دعاؤه علیه السلام فى اللجوء الى الله تعالى
أ ۳۹	۱۲. دعاؤه علیه السلام بخواتم الخير

١٣. دعاؤه عليه السلام في الاعتراف وطلب التوبة من الله تعالى ب ٤٠
١٤. دعاؤه عليه السلام في طلب الحوائج الى الله تعالى ب ٤٣
١٥. دعاؤه عليه السلام اذا اعتدي عليه أو رأى من الظالمين ما لا يحب ب ٤٦
١٦. دعاؤه عليه السلام اذا مرض او نزل به كرب او بلية ب ٤٨
١٧. دعاؤه عليه السلام اذا استقال من ذنوبه أو تضرع في طلب العفو عن عيوبه أ ٥٠
١٨. دعاؤه عليه السلام اذا ذكر الشيطان واستعاذ منه ومن عداوته وكيدته ب ٥٥
١٩. دعاؤه عليه السلام اذا دفع عنه ما يحذر او عجل له مطلبه أ ٥٨
٢٠. دعاؤه عليه السلام عند الاستسقاء بعد الجذب ب ٥٨
٢١. دعاؤه عليه السلام في مكارم الاخلاق ومرضى الافعال أ ٦٠
٢٢. دعاؤه عليه السلام اذا احزنه امر أو اهتته الخطايا ب ٦٧
٢٣. دعاؤه عليه السلام عند الجهد وتعسر الامور ب ٧٠
٢٤. دعاؤه عليه السلام اذا نال الله تعالى العافية وشكرها أ ٧٤
٢٥. دعاؤه عليه السلام لطلب العلم أ ٧٦
٢٦. دعاؤه عليه السلام لولده عليه السلام ب ٧٩
٢٧. دعاؤه عليه السلام لجيرانه واوليائه اذا ذرهم أ ٨٣
٢٨. دعاؤه عليه السلام لاهل الثغور أ ٨٤
٢٩. دعاؤه عليه السلام متضرعاً الى الله تعالى ب ٨٩
٣٠. دعاؤه عليه السلام اذا قتر عليه الرزق أ ٩١
٣١. دعاؤه عليه السلام في المعونة على قضاء الدين ب ٩١
٣٢. دعاؤه عليه السلام في ذكر التوبة وطلبها أ ٩٣
٣٣. دعاؤه عليه السلام بعد الفراغ من صلوة الليل لنفسه في الاعتراف بالذنوب أ ٩٩
٣٤. دعاؤه عليه السلام في الاستخارة ب ١٠٥
٣٥. دعاؤه عليه السلام اذا رأى مبتلى بفضيحة بذنب أ ١٠٦
٣٦. دعاؤه عليه السلام في الرضى اذا نظر الى اصحاب الدنيا ب ١٠٧
٣٧. دعاؤه عليه السلام اذا نظر الى السحاب والبرق وسمع صوت الرعد ب ١٠٨
٣٨. دعاؤه عليه السلام اذا اعترف بالتقصير عن تأدية الشكر أ ١١٠
٣٩. دعاؤه عليه السلام في الاعتذار من تبعات العباد ومن التقصير في حقوقهم وفي فكاك رقبتهم من النار أ ١١٣
٤٠. دعاؤه عليه السلام في طلب العفو والرحمة أ ١١٤
٤١. دعاؤه عليه السلام اذا نعى اليه ميت أو ذكر الموت ب ١١٦
٤٢. دعاؤه عليه السلام في طلب السر والوقاية أ ١١٨

۴۳. دعاؤه علیه السلام عند ختم القرآن ب ۱۱۸
۴۴. دعاؤه علیه السلام اذا نظر الى الهلال أ ۱۲۵
۴۵. دعاؤه علیه السلام اذا دخل شهر رمضان ب ۱۲۶
۴۶. دعاؤه علیه السلام فى وداع شهر رمضان ب ۱۳۱
۴۷. دعاؤه علیه السلام فى يوم عرفة أ ۱۴۲
۴۸. دعاؤه علیه السلام اذا فرغ من صلوة العیدین والجمعة أ ۱۶۲
۴۹. دعاؤه علیه السلام يوم الاضحى ويوم الجمعة ب ۱۶۵
۵۰. دعاؤه علیه السلام فى دفاع كيد الاعداء ورد بأسهم ب ۱۷۱
۵۱. دعاؤه علیه السلام فى الرهبة ب ۱۷۵
۵۲. دعاؤه علیه السلام فى التضرع والاستكانة أ ۱۷۷
۵۳. دعاؤه علیه السلام فى الالاحاح على الله تعالى أ ۱۸۰
۵۴. دعاؤه علیه السلام فى التذلل له عز وجل ب ۱۸۲
۵۵. دعاؤه علیه السلام من شك فى الموت ب ۱۸۳
۵۶. دعاؤه علیه السلام فى طلب السادة ب ۱۸۵
۵۷. دعاؤه علیه السلام فى الكرب والافاقة ب ۱۸۶
۵۸. دعاؤه علیه السلام فى الشكوى أ ۱۸۸

پیشگفتار

یکی از جنبه‌های کمتر قدردیده میراث فکری شیعیان، پرداختن به معرفی و شناسایی دقیق و علمی مخطوطات کهن ایشان و بحث‌های مرتبط با آن نظیر حوزه‌های درسی و کتابت، آداب کتابت و نسخه‌نویسی، نسخه‌های مهم و تأثیرگذار برجای مانده از تألیفات ایشان، عالمان کاتب، کتابهای درسی و میزان نفوذ هر یک و تأثیر آنها با توجه به شرایط زمانی و مکانی و... است. در یک کلام در پژوهشهای انجام‌شده در باب وسیع جای نگاه تاریخی به سیر کتابهای این فرقه خالی مانده است.

یکی از این کتابهای مهم که به علت همین آفت به درستی شناخته نشده، صحیفه سجاده است. صحیفه سجاده جز معدود کتابهایی است که برای هر سه فرقه مهم شیعه (امامیه، زیدیه و اسماعیلیه) اهمیت دارد. متشی آن امام سجاده است و امام باقر^(ع) نسخه نخست آن را نوشته و امام صادق^(ع) روایت کرده است. نسخه دیگر کتاب راز بن علی امام زیدیان کتابت کرده است و اسماعیل پسر امام صادق^(ع) نیز در جریان روایت آن بوده و از او در مقدمه کتاب نام برده شده است.

اما با همه این احوال و اهمیت کتاب، هنوز صحیح معتبر و قابل اعتمادی از آن تهیه نشده است. به همین علت پیدا شدن نسخه‌ای از صحیفه سجاده را خط ابراهیم بن علی کفعمی اتفاق مهمی به شمار می‌رود.

انتشار نسخه برگردان این نسخه انگیزه‌ای شد تا نثری از بهر تاریخ صحیفه سجاده از آغاز روایت تا قرن دوازدهم هجری بیفکنیم و با استفاده از سلسله اسناد، وایات مختلف و اجازات و نسخه‌های گوناگون، تصویر تقریباً روشنی از گذر کتاب در طول سال‌های پیش چشم آوریم. این مقدار اطلاعات تنها با رؤیت و بررسی مستقیم بیش از هزار دستنویس این کتاب در کتابخانه‌های مختلف حاصل شده است. دشواری این کار، آنگاه آشکار می‌شود که بدانیم بیشتر نسخه‌های صحیفه سجاده بدون شرح جزئیات و به اجمال فهرست شده‌اند.

پس از آن به شرح احوال محمد بن علی جبای و ابراهیم بن علی کفعمی پرداخته شده است. دو برادری که هر دو از علمای بزرگ شیعه بودند و هر دو به نشر و کتابت صحیفه اهتمام ورزیده‌اند.

گزارش مفصل نسخه‌شناسی صحیفه کفعمی نیز پایان بخش گفتارهای این پژوهش است. این نسخه نخستین کتاب از سلسله «من نوادر تراثنا المخطوط» است و امید می‌برم طی این سلسله بتوانیم بخشی از کهن‌ترین و بااهمیت‌ترین مخطوطات شیعی را به بهترین وجه به صورت نسخه برگردان منتشر کنیم.

پیمودن این راه دراز بدون یاری و نفس گرم دوستانی چند ممکن نبود که تشکر از ایشان بر ذمه من است:

نخست باید سپاسگزار حجة الاسلام والمسلمین سید جلال الدین یونسی باشم که لطف و سماحت ایشان سبب ساز انتشار این کتاب گردید. همچنین ایشان علاوه بر نسخه کفعمی، چند نسخه دیگر نیز که برای تکمیل مقدمه بدانها احتیاج بود با بزرگواری در اختیار من قرار دادند. سپس از دوست حقیقی و دانشور گرامی سید علی طباطبایی یزدی که بی پیگیریهایش انتشار این کتاب ممکن نمی شد.

همچنین از دکتر مهدی خواجه پیری برای در اختیار قرار دادن نسخه صحیفه منسوب به ابن ابی حمزه راح سایی و اطلاعات ذی قیمتی درباره کتابخانه ناصریه لکهنو محل پیشین نگهداری نسخه، آقای سید جعفر حسینی اشکوری برای دستیاب کردن تصویر چند نسخه صحیفه سجادیه در یمن، آقای های درویشی برای اطلاع اتشان درباره جایگاه صحیفه سجادیه نزد فرقه اسماعیلیه، آقای محسن صادقی برای در اختیار اردادن تصویر مجموعه های جباعی، آقای قیس بهجت عطّار برای تصحیح ضبط برخی از مطالب عربی متن، آقای عبدالله غفرانی برای مشورتهای متعددی که در زمان نوشتن این مقدمه با او داشتم و نسخه ای چندی که به لطف او تصویرشان در اختیارم قرار گرفت، آقای سید محسن حسینی کشمیری برای ترجمه چند منبع اردوزبان و حجة الاسلام والمسلمین محمدرضا نوراللهیان که همت و پیگیری دلسوزانه آن سبب انتشار کتاب شد، از صمیم دل سپاسگزارم.

سید محمد حسین حکیم

۲۲ اسفند ۱۳۹۳